

Miorița – mitul resemnării în fața destinului sau o conștiință de sine „altfel”?

Reflexii privind eliberarea de un complex

Motto: „Ascultătorul și nu vorbitorul determină semnificația unei afirmații” – von Förster.

1. Miturile fondatoare ale unui popor (vezi Neagu Djuvara, Lucian Boia,) sunt concomitent miturile psihologiei sale, la rândul ei dezvoltată pe parcursul unui proces simbiotic autoreversibil în care, efectele și cauzele, își pasează alternativ originea și/sau paternitatea cu/la fiecare conștientizare. Mitul este „creația” unei psihologii (fără o intenție conștientă/expresă în acest sens) ce-și dorește înțelegerea/explicarea mediului/lumii din jur, construind paralel și simultan o lume internă proprie, conform paradigmelor/mostrelor perceptiv-cognitive deținute la un moment dat și care ajunge, în final, să marcheze (influențeze autoreversibil) psihologia ce l-a creat. A înțelege mecanismele participante, la o astfel de reflectare a lumii (orice reflectare umană are ca fundament/punct de plecare o autorefectare), presupune a analiza și succesiunea psihologiile înlanțuite evolutiv, inclusiv nevoia „psihologiei ultimului” ce-și dorește pătrunderea „psihologiei primului”, a păstorului mioritic sau a „Creatorului Anonim” ele însele filtrate de psihologia „transmițătorului” (Vasile Alecsandri) care i-a dat una din formele actuale. Indiferent de atitudine (identificare sau respingere) se creează o nouă psihologie tocmai datorită unor astfel de raportări și nu a altora, tot așa cum un copil rămâne întotdeauna urmașul acelor părinți deși el i-a respins/rengat sau chiar ucis.
2. Se acordă încă Mythos-ului (lumea ca metaforă) un rol de principiu explicativ întrucât, venerat fiind cu mult Pathos (lumea emoțional-pasională) ajunge, uneori, să fie ridicat la rang de Logos (lumea ordonată după concepte) de o gândire, ce-și iubește narcisic produsele, indiferent de aderența lor la o realitate obiectivă. Aceste faze, tipice procedurilor evoluției gândirii în general, reflectă dificultățile unor diferențieri cognitive în sine ce sunt întreținute, la rândul lor, de confuziile privind importanța sau rolul acordat unui mit (aspect emoțional) în crearea și menținerea unor mentalități și pentru care „povestea” poate conține mai multă „viabilitate” decât viața ca atare. Un eveniment, ajuns să fie declarat un mit, nu se naște niciodată ca mit (Boja), certificatul de naștere este dat a posteriori din nevoi de „acoperire” a unei identități sau de

identificare a unor trăsături comune ale conștiinței colective unei comunități (Common sense) de care, ea însăși, nu este neapărat și conștientă.

3. Discuțiile despre conștiință (ale conștiințelor despre ele însele), indiferent de natura sau nivelul abstractizării la care se situează folosesc, dar și influențează, mai mult sau mai puțin profund, cam toată știința (fundamentul cognitiv) disponibilă la un moment dat despre noi, devenită astfel con-știință. A avea conștiință, înseamnă a-ți aminti trecutul (proces complex dependent de memorie, de percepția selectivă și de emoțiile trăirilor etc.), a ști ce poți (introspecția resurselor) și ce visezi (proiecții, visări diurne), a-ți explica lumea în care trăiești (a pune-o în relații mai mult sau mai puțin cauzale), a socializa și a te adapta (viața ca învățare), iar spre final a reflecta asupra acestor procese conectându-le la valori morale.
4. Nu numai ce știm sau aflăm în „plus” - reflectând asupra trecutului propriu (anamneza, biografia, evenimentele istoriei) - ne modifică conștiința ci, mai ales, modul în care integrăm/folosim ceea ce „descoperim”, satisfăcând **nevoia identificării cu un rezultat sau o formă de reflectare** (de ce această formă și nu alta, este o altă poveste) ce poate deveni astfel un mit (o formă autosugestivă colectivă) atunci când, anumite trăsături esențiale tind să fie absolutizate ca existente „de când lumea și pământul”: „așa-i românul, așa a fost și așa va fi!” Rolul mitului este legat și de magia/forța unor cuvinte-mesaj de a simplifica (reducere la unison), a polariza și a face o colectivitate să gândească (simtă) la fel, ordonându-i emoțiile într-o mostră spirituală pe care o consideră apoi a fi un adevăr despre sine (ispita magiei spiritului fiind adulația unui spirit despre sine).
5. „Înțelegerea” (proces paradoxal de a introduce un sens unde este doar o trăire) unui mit (în fond o legendă privind originea) ar fi posibilă doar prin mecanismele introspecției (ce țin de epistemologia subiectului devenit obiectul propriei sale explorări) atât a celui ce se apleacă asupra mitului cât și a unei stări speciale a psihologiei celor care l-au creat „manifestându-se astfel.” A acorda, unei manifestări spirituale, puterea legitimării începutului unei existențe (actul ei de naștere), „salvează” nu neapărat pe întemeietor, cât mai ales pe moștenitorul efectelor unor trăsături caracteriale ale „fondatorilor” și exprimă nevoia de identificare cu sensul sugerat (identificat ca atare retroactiv) de o „poveste explicativă”, asigurându-i-se astfel „viitorul.” După generații, nu se mai poate veni în contact cu evenimentele sau nevoile reale (istorice, culturale sau psihologice), care au stat la baza creării unui mit (mitul în stare pură nu „există” ontologic, nu s-a născut mit, nu se află la originea lumilor, fiind o poveste retroactivă a viitorului despre propria-i origine), așadar suntem

victimele efectelor instrumentalizării transiterii lui, în scop argumentativ sau ideologic, la care sunt supuse de regulă cam toate mesajele fundamentului unei culturi. Cum „mitul ca poveste” este condiționat de evoluția limbajului, implicat a gândirii, ar trebui ținut cont și de implicațiile epistemologice ale actului psihologic (în esența sa autojustificativ) prin care „lumea verbală” explică sau reflectă simbolic „lumea actelor sau faptelor” care nu „vorbesc” pe timpul desfășurării lor ci doar în comentariile aposteriori, de regulă ale neparticipanților!

6. Orice aplecare asupra miturilor, identificate de psihologia colectivă a unei culturi ca autodescrieri, trebuie să conștientizeze constrângerea efectuată de matricea sugestivă a interpretărilor existente și, dacă se dorește depășirea „complexului” sugerat de aceasta, va trebui să „uite” sensurile date de o conștiință colectivă (ea însăși rezultatul unui proces dinamic, prin efectele reversibile succesive ale propriilor interpretări de-a lungul timpului). Interpretarea (proiectarea unui sens plauzibil aposteriori conform unei paradigme, ipoteze) exercită o influență sugestivă, atât asupra celui ce o face sau o acceptă cât și asupra conținutului mitului însăși (obiectul interpretării), pe care-l încarcă cu sensuri noi, făcând-ul să fie „altfel” decât la origine (intenția creatorului și priza de conștiință a acestei intenții este imposibil de reconstituit) astfel că, fiecare generație, vine în contact cu un mit mediat de „interpretări ale interpretărilor” (paradigme explicative intermediare) ce sunt concomitent (paradoxal) mesajele emoționale ale unei colectivități - ceea ce, în fond, este o confuzie epistemologică. Mitul ne apare astfel „schimbat” de presiunea sensurilor sugerate ulterior (uneori strict emoționale), altfel spus, „creația” inițială devine, prin arta interpretării, o creație de ordin secund care, nu numai că suportă la rândul ei o nouă interpretare (un carusel circular prin care receptorul schimbă ceva cu fiecare aplecare meditativă) ci-și asumă uneori chiar aroganța de a poseda un „adevăr absolut.” Dacă aceste mecanisme (legate de epistemologia introspecției) sunt conștientizate/analizate corect, atunci un mit poate fi desacralizat și avea o viață „curată, proprie”, dacă nu, ne lovim de o percepție filtrată de dogma unei paradigme emoționale sau a unui mit devenit dogmă. Lipsa de flexibilitate este, în acest caz, „vina observatorului”, a perspectivei celui care are nevoie, din motive emoționale personale (conștiință de sine labilă, imatură sau aflată în căutarea unei identități), de o interpretare rigidă invocând imperativul „fidelității.” Miorița nu conține intrinsec mitul resemnării, el a fost proiectat asupra ei de romantismul generației secolului XIX, confruntată cu absența descrierilor psihologiei „sufletului național” într-o cultură.

7. A influențat, interpretarea „resemnării”, psihologia poporului român (conștiința colectivă) sau acesta, având psihologia resemnării în sânge, a proiectat-o asupra Mioriței? Desigur că interpretarea (făcută de același popor) s-a „potrivit” cumva unei trăsături deținute sau oferite, retroactiv, un argument autojustificativ plauzibil pentru unele „fapte istorice reprobabile.” Resemnarea a ajuns astfel să fie complexul conștiinței de sine al unui popor, mai corect un „complex autojustificativ” al unei neputințe cronice, dificil de schimbat printr-o abordare psihologică tradițională.
8. De conștiință (în general) de sine (în particular) putem vorbi numai după o analiză aposteriori a unor fapte/acțiuni. Formularea „conștiință de sine” este o concluzie, un diagnostic pus retroactiv prin proceduri analitice aplicate modului de desfășurare a faptelor și în urma cărora se presupune o „conștiință” (un principiu explicativ psihologic global) căreia i se atribuie o anumită responsabilitate (juridică, morală). Conștiința trăirilor/sentimentelor este un rezultat global obținut din prelucrarea percepțiilor/comportamentelor/trăirilor și a reprezentărilor (imaginative) interne dezvoltate ca urmare a ceea ce credem că sunt acestea (percepția și memoria sunt în esența lor procese autoasociative ce se raportează permanent la trecutul experiențelor efectuate).
9. ***Era păstorul mioritic conștient de situația în care se afla și de resursele sale, adică știa?*** Ne lovim aici de unul din paradoxurile de fond ale mecanismului prin care, ceea ce știi sau afirmi că știi, are un efect recurent autosugestiv asupra celui ce „crede” că știe. Nu avem un aparat mental de a verifica ceea ce știm decât încercând o acțiune proiectată, restul se află în zona plauzibilului, a accepțiilor apriori. Până și ceea ce știm despre lucrurile cele mai simple, include accepția unei profeții implicite (prezumții), aceea că ele vor rămâne (cel puțin pe timpul unei acțiuni) constante și se vor desfășura fără surprize. Obiectiv, știm doar ceea ce s-a ***pe-trecut*** (trecutul nu mai poate fi schimbat) și până la un punct (prezentul) după care, avem de-a face cu presupuneri, ipoteze, accepții sau visări diurne de stabilitate eternă. Sunt totuși multe detalii (uneori enervant de multe) care, în dinamica desfășurării unui eveniment, nu se mențin la nivelul și ritmul presupus/așteptat (tendința de autonomie a domeniilor vieții), chiar percepția acestora diferă de la un moment la altul, în funcție de tensiunea psihică (importanța evenimentului, parametrii psihoemoționali și fiziologici de moment ai participantului sau observatorului etc.) ce însoțește acțiunea precum și de performanțele proceselor neurocerebrale, mai corect spus, de oscilațiile acestora. Este suficientă o mică deviere sau întârziere perceptivă - în dinamica desfășurării unui eveniment profețit/anticipat - pentru ca „neîncrederea sau dezamăgirea” să apară, deturnând proiectul scenariului inițial să aibă o finalitate neașteptată, chiar catastrofală.

Așadar, chiar o înregistrare nonstop a evenimentelor nu poate surprinde „tot” adevărul, avem adesea o singură perspectivă și o înregistrare (mai mult sau mai puțin fidelă) ce începe și se termină la un moment dat (secvențială) care nu surprinde începutul „începutului” și nici sfârșitul „sfârșitului.”

10. Un alt aspect, de care trebuie ținut cont, este acela că, o conștiință de sine este una care se autodescrie și trăiește în/cu această descriere, ceea ce implică și conștientizarea sensului cuvintelor folosite, a rezonanței emoționale diferită pe care acestea o au în intimitatea celui care se descrie astfel și urmărește (audio-vizual) în același timp efectele acesteia (feed-back-uri nonstop pe timpul verbalizării) asupra unui observator direct (ce trebuie mereu avut în vedere în ecuația comunicării oricărui conținut cognitiv, ca fiind o comunicare pentru acea persoană) sau a unuia imaginar (în cazul scriiturii).
11. Ce face sau ce este o conștiință de sine? Definitiv pentru o „priză de conștiință” (situațională) este anticiparea **tuturor** consecințelor unei intenții (caz ideal) și posibilitatea reflectării asupra primului gând avut deoarece, așa cum zicea și Noica, numai „când un gând se întoarce asupra gândului avem o idee” (recte conștiința gândului) și, aș completa, o idee morală. Anticipând, profețim de fapt viitorul însă, putem vorbi de o conștiință de sine (matură, completă, lărgită) numai când, anticipând efectele (mai ales morale), dezvoltăm empatia. Nu putem să nu anticipăm întrucât, prin procedurile de fond, creierul nu poate funcționa fără reprezentarea viitorului (gramatica gândirii este axată temporal), scoaterea acestei dimensiuni din gândire o blochează în desfășurare și instalează un fel de colaps cerebral: nu mai putem gândi! Gândirea este un proces dinamic pe care-l presupunem numai dacă se desfășoară într-o direcție oarecare, la fel cum, o melodie este percepută numai dacă o notă este urmată de alta și într-o anumită înlanțuire.
12. Conștiința de sine este greu de definit științific (de localizat nici nu poate fi vorba) pentru că ea este un sentiment sinteză cu încărcătură social-morală, un rezultat procesual global obținut nu numai din semnele reale ale unor comportamente sau trăiri emoționale, ci și din reprezentările privind ceea ce știm sau ne imaginăm că pot fi acestea. Paradoxul unei stări de conștiință arată astfel: ceea ce credem că suntem la un moment dat sau că tocmai „avem în mână” nu este decât trecutul nostru. Structura, care tocmai constatăm că s-a manifestat, se transformă în secunda următoare în structură constatatoare (Bateson), în altceva, în ceva mai mult sau „altfel”, exact ca într-un basm cu obiecte cameleonice ce-și schimbă înfățișarea când sunt privite sau se autocontemplă. Ce culoare va dezvolta un cameleon care se privește într-o oglindă? - se întreba Paul Watzlawick analizând

„quiproquo - urile” relațiilor interumane. În acest caz acesta ar trebui să dezvolte un sistem de transmitere a informației, dinspre și înspre oglindă, cu viteze mai mari decât viteza luminii, ca să poată astfel anticipa schimbarea culorii „intenționate” înainte producerii acesteia, devenind, fără să vrea, din reflector al culorii (pe care ar trebui s-o perceapă pasiv) inițiatorul și profetul ei. Pentru a declanșa o reacție simultană simbiotică, eul constatat va reflecta sau va vedea în oglindă iluzia propriei intenționalități, reflexul unui program spontan de adaptare mai rapid decât realitatea însăși.

13. Nu vom înțelege niciodată corect și complet actele umane (singurele vizibile) dacă nu avem în vedere circularitatea anticipare-realizare (cu efecte reversibile) și corecțiile permanente prin feed-back-uri interactive. Retroactiv, avem două direcții (cu diferite accente) de interpretare justificativă a propriilor acțiuni (comportamente): dacă iese bine succesul e ușor de asumat, când iese rău e mai greu și, în acest caz, se pot acuza superficial (dar și potențial paranoid) exteriorul, mediul, vitregia soartei, răutatea celorlalți sau fatalitatea destinului (o intenție externă). Asumarea responsabilității (vinei) nu este o trăsătură instinctivă a omului, mecanismele de autoapărare (învinovățirea celui alt justifică propria agresiune) sunt mai puternice decât simțul moral (cel puțin în instanța emoțională a eului frustrat), ce ține de supraeu și care poate dezvolta empatia/altruismul. Nivelele de conștiință (sine, eu și supraeu, ca să păstrăm triada clasică) au o dinamică internă, se interpătrund și se supun unui proces de influențare reciprocă (se verifică și corectează reciproc), preluând alternativ roluri hotărâtoare în anumite decizii. Noțiunea „conștiință de sine” (nu este o formulare prea fericită, sinele în accepția psihanalitică este legat de lumea instinctelor) exprimă actual un fel de globalizare integratoare a nivelelor de conștiință din dinamica individ-mediul, fiind considerată o cheie de boltă a evoluției, o „supraputere” ce poate deplasa vinovăția în exterior și întreține (după caz) ideea unui mediu amenințător, a victimizării, a predestinării sau a justificării agresiunilor paranoide (fanatismul impunerii unor convingeri cu forța de-a lungul evoluției umane) prin acuzarea celui alt.
14. Problema de fond a predestinării este legată de acceptarea determinărilor, limitelor, a jocului întâmplării și de asumarea responsabilității (implicit a vinovăției) și acestea nu pot fi analizate/cercetate separat sau fără a cunoaște/respecta reguli epistemologice intrinsece domeniului, recte de psihologie a subiectului cunoscător. Cum de aceste norme (etape, faze, proceduri) se țin mai ales oamenii de știință, ei consideră noțiunile de destin, soartă, predestinare etc. ca neavând un „fundament justificabil raportat la o realitate observabilă” și făcând parte din categoria cuvintelor ce se autojustifică în sine, fără a spune ceva concret. Lui Freud îi plăcea să afirme că „anatomia este destinul

fiecăruia” (precum diferențierea sexuală) obligând patosul milenar, de a vedea în destin ceva supraindividual (o speculație morală legată de liberul arbitru), la o aterizare forțată pe terenul concret al plăcerilor lumești.

15. Unul din visele omenirii a fost, dintotdeauna, acela de a profeti viitorul și a „controla” destinul (de aici importanța excesivă acordată profetilor în toate timpurile), adică de a anticipa cursul evenimentelor vieții, după posibilitățile reprezentative ale unei colectivități la un moment dat. Dorința de a deține/obține controlul (în scopul evitării necazurilor, întâmplărilor și surprizelor nefericite) înseamnă a încerca să știi dinainte ce urmează și a corespunde unei nevoi evolutive de a anticipa desfășurarea vieții, a efectelor pe termen lung a acțiunilor, limitând astfel pierderile sau consumul energetic. Previziunile pot lua două direcții: una paranoid - maniacală (credința că totul e posibil și dezvoltăm utopiile, alții sunt de vină și-i pedepsim) și una depresivă (autoculpabilizarea cu componenta renunțării). Ambele atitudini conțin mai multe paradoxuri, trepte și cercuri interactive vicioase, descrise de psihologie abia la finele secolului XX. Unul este acela că, nu poți gândi tot timpul anxios fără a avea parte de un efect pe măsură, asemănător zicalei „de ce ți-e frică nu scapi.” Profetiile gândirii negative (frica întreține un automatism cognitiv cu efecte reversibile asupra fricii) tind să se autoîmplinească (de la sine și prin sine) și din cauza abandonului căutării alternativelor constructive: dacă vrei ca lucrurile să iasă prost atunci lasă-le să se desfășoare de la sine! Nonintervenția este un paradox (o utopie) cu efecte dramatice în lumea omului, suntem condamnați la a acționa și menține dinamica vieții de viața însăși! Profetiile „gândirii pozitive” (un Factotum modern la modă) pot fi chiar mai periculoase decât instalarea unei depresii, trecerea bruscă la o fază maniacală extremă (grandomania) este mai greu de controlat sau tratat. Dar, am fi ajuns la acest stadiu al evoluției fără trăsăturile paranoide, maniacale sau narcisice? Într-o proporție, „sănătoasă moral”, ele dinamizează și dinamitează structurile oricărei evoluții, fie ea individuală sau colectivă.

16. Destinul poate fi fatal nu numai prin faptul că ajungem în final să trăim consecințele propriilor halucinații anticipative despre fatalism ci și prin modul în care folosim realizările unei culturi sau succesele evoluției tehnologice, mai ales când ele scapă de sub controlul moral. În principiu, noțiunea de destin are un renume rău famat printre oamenii de știință, ce o leagă de mari crime contra umanității și recomandă să fie folosită doar ca metaforă a trecutului unei evoluții groaznice. Religia (amenințarea cu Judecata de Apoi) și dictaturile secolului XX s-au folosit excesiv de protecții verbale,

inclusiv de cuvântul destin, abuzând de el. *Exagerarea fatalismului desemnat prin cuvântul destin poate avea urmări fatale* - credința excesivă în destin își arată adevărata față în consecințe (un cerc autosugestiv perfect). Fatalismul conține implicit o profeție negativă ce favorizează menținerea și creșterea dezordinii naturale a lucrurilor, adică tendința acestora de a se desfășura altfel decât își dorește „ordinea” procedurilor creierului uman. Datorită potențialului lor sugestiv distructiv („orice fac nu scap, așa-s sortit!”) unele cuvinte ar trebui puse la index (proscrise și nu prescrise) deoarece, a te crede predestinat, înseamnă a te autocondamna la letargie, a-ți alimenta prin indecizii depresia, a-ți constrânge viața la resemnare pornind de la un cuvânt, a deplasa responsabilitatea în zone intangibile sau justifica uneori infracțiuni abominabile.

17. Nevoia depășirii sau suspendării efectelor credinței în destin a dus din păcate la alte superstiții, produse de neputința gândirii cotidiene de a diferenția și separa cognițiile de emoții, de a-și trata obiectiv propriile-i producții („halucinații”). În spatele superstițiilor, din care face parte și destinul, stă mentalitatea că lucrurile nu pot fi rezolvate normal sau rațional - prin respectarea legilor naturale sau normelor sociale - ci ar trebui cumva mituite pentru „a le îmbuna sau a te pune bine” cu o „instanță” creată mintal, inexistentă. Jertfele, aduse pe altarul destinului au fost de la acțiuni banale până la sacrificii de vieți umane (existența sacrificială invocând inexistentul! – o atrocitate absolut absurdă profund patologică). Destinul poate fi acceptat cel mult ca o metaforă ce exprimă o conștiință a limitelor de a controla mediul și pe sine, a neputinței și fricii în fața necunoscutului, a puterilor naturii sau sociale și, mai ales, a morții, adică în fața a tot ceea ce face voința umană să pălească și să se resemneze.
18. Un alt aspect important, al fenomenului dinamic și totalitar care este conștiința, îl constituie granițele acesteia, observate mai ales în trăirile-limită sau a morții iminente. Relatările halucinante despre „trăirile limită” sunt produse de colapsul parametrilor cerebrali de percepție a timpului, atât de necesari anticipării (prezicerii) evenimentelor cu care ne confruntăm. Creierul nu poate să nu anticipeze nonstop, să nu prezică, să nu elaboreze presupoziiții și profeții implicite (nu neapărat și conștientizate 100%) despre ceea ce se petrece imediat sau mai târziu însă, parametrii timpului unui creier, aflat într-o situație-limită, nu sunt identici cu cei ai altuia, aflat într-o stare de relaxare pe malul mării. Într-o situație disperată, prezicerea (morții iminente sau posibile) poate avea efectul unei autoprofeții profunde și autosuspenda caracteristica fundamentală a dinamicii creierului (care fără procesare nu-și poate menține structurile), aceea de a anticipa. Cercetările asupra creierului descriu că, în proximitatea morții (sau amenințării cu moartea), se

produce un fel de implozie a trecutului și viitorului în momentul prezentului care „încremenește timpul“ și, acel moment de câteva secunde, poate fi trăit ca o veșnicie (legăturile mnestice fiind suspendate, nu mai există trecut sau prezent). Analiza unor astfel de trăiri este dependentă de descrierile subiective care, făcute adesea într-un limbaj metaforic („la capătul tunelului era o lumină misterioasă și binefăcătoare” - un proces fiziologic elementar și explicabil ce însoțește trezirea din orice leșin), se folosește (mai ales când este vorba de viață și de moarte) de imaginile tradiționale sau religioase despre moarte prezente într-o cultură. Gândul, la iminența morții, declanșează frica și șocul ce paralizează capacitatea de a prezice ce va urma (blocare a procedurii de fond) și, cum creierul nu are o mostră (depozitată în memorie) despre propria moarte sau o trăire/imagini asemănătoare, la care să raporteze ce se întâmplă (memoria fiind autoasociativă) atunci, orice acțiune (sau reprezentare a ei) devine aproape imposibilă (panica) și inutilă întrucât acesta nu-și mai poate reprezenta o continuare a ceea ce ar putea urma (cel puțin pentru momentul proxim).

19. Concret, păstorul mioritic are tot atâta conștiință cât au putut să proiecteze asupra lui „creatorii anonimi”, având în vedere multiplele variante ale Mioriței. Venim în contact cu o conștiință dedusă analitic din cuvintele creatorului, aranjate după normele unei balade, ce poate fi definită plauzibil ca o *conștiință de sine lărgită* urmând această argumentare: el apreciază corect dezavantajul numeric real dintre forțe, nu judecă moral intenționalitatea rivalilor (considerând-o a fi în ordinea naturală nu are idei de persecuție și victimizare) și-și pregătește, conform mecanismului anticipativ-profetic, așa-zisul plan B, pentru situația că lucrurile ies prost: „și, **de-o fi** să mor” – adică „în caz că” sau „hai să punem și răul în față” (o atitudine sceptico-constructivă), atunci să ne pregătim de o ieșire demnă de pe scena lumii, pregătindu-ne înmormântarea. Există o tradiție extrem de veche a acestei atitudini față de moarte, ritualul înmormântării fiind onorat de părțile beligerante încă de pe vremea lui Homer și la mare cinste. Apropos Homer și o comparație cu un alt mit: în Iliada este descris un război care nu a avut loc (cel puțin nu în forma și din motivele descrise) iar în Miorița absența unei bătălii care poate a avut loc! Originalitatea baladei este tocmai această „absență” a unei lupte care, dacă ar fi avut loc, atunci am fi avut parte cel mult de un imn victorios banal cu Happy End (tip Cântarea României), în care binele învinge răul și nu drama enigmatică a finalului deschis.
20. Ritualul înmormântării poate fi înțeles legat și de pregătirea psihologică pentru o luptă pe viață și pe moarte (se sugerează că moartea este o alternativă de luat în serios, deci se luptă „și pentru moarte”) dar, la urma urmei, se luptă pentru a se evita moartea. Cu

această mostră interpretativă intrăm într-un alt paradox: ontologic „moartea nu există” – (Seneca) doar viața există și, a dori să eviți ceva ce nu există, nu are numai o componentă halucinantă (lupta cu morile de vânt), ci înseamnă a te menține într-un cerc vicios alimentându-i circularitatea, de unde și dificultatea înțelegerii acestui fenomen fără repere de psiho - logică. Totuși, păstorul mioritic nu se resemnează, ia viața așa cum este, cu tot ceea ce conține, inclusiv sfârșitul ei și-și pregătește ieșirea din lume („de-o fi să fie altfel”) ceea ce denotă un caracter puternic și adaptat la mediul său. Pregătirea pentru luptă (nu există nici un indiciu că lupta nu ar fi avut loc sau că ciobănașul s-ar fi lăsat executat), adică anticiparea până la final, decurge diferit în funcție de mentalitatea și credințele unei culturi. Mentalitatea mioritică este caracteristică celui ce și-a depășit frica de moarte acceptând orânduiala naturală. Antropologii au descris un comportament asemănător la indieni înaintea plecării la război. Războinicul indian este supus unui antrenament mintal pe parcursul căruia își reprezintă propria moarte și pe care trebuie s-o accepte ca naturală (moartea e mai naturală decât viața accidentală și dependentă de artificiiile existenței), dacă vrea să fie un luptător bun și cu șanse de supraviețuire. Tehnica folosită de indieni în depășirea fricii și, mai ales a stărilor de panică paroximală (blocarea reacțiilor în fața grozăviilor războiului) ce anulează șansa supraviețuirii, este identică cu cea folosită în psihoterapie: confruntarea „in sensu” ce precede confruntarea „in vivo”, cu stimulul sau situația fobică. A fi vigilent, concentrat, a avea simțurile treze și psihicul în stare de maximă receptivitate, mai ales într-o luptă corp la corp sau în acțiunile de guerilă, sunt condiții indispensabile unor reacții prompte, de avea reflexele adecvate și a fi mai iute decât adversarul direct. În acest sens, păstorul mioritic se eliberează de groaza morții și implicit de presiunea („musai să învingă”) unei victorii, mărindu-și astfel șansele.

21. O altă interpretare posibilă este aplicarea strategiei „prefă-te că ești mort sau aproape mort” (falsifici semnalele, dezamorsezi tensiunea conflictului), pregătește-ți înmormântarea (respectă superstiția „nu săpa groapa altuia să nu cazi tu în ea!”) și fă astfel ca inamicul să remarce aceste pregătiri. Sau, folosind tehnica retragerii din fața atacului (a recunoaște forța celui alt măgulindu-l), slăbești vigilența și încordarea agresorului prin tergiversarea momentului confruntării: nu acuma – îndată, altădată, cândva (atemporal), nu acolo - mai încolo (nedeterminare), ceea ce-l poate scoate din concept pe inamic și spori șansele într-o situație numeric dezavantajoasă. Este un fel

de hărțuire psihologică și tragere de timp care a avut succes în istoria poporului român conform zicalei: „o fi cum o fi - căci n-a fost nicicând să nu fie nicicum!”.

22. „A nu pleca supărat din viață” - este o altă tradiție la români, dacii râdeau în momentul morții. Se pare că, în privința atitudinii față de moarte, s-a produs o deplasare într-o direcție opusă (dramatizare), influențată de creștinism și suferința lui Hristos, fără să se mai atingă vreodată nivelul tragicului grecesc sau relaxării dacilor. Există și posibilitatea unei interpretări a resemnării ca victimizare apriori sau ca mit al unei tradiții de relaționare cu mama în situații de viață și de moarte (mit descris și în poezia „Muma lui Ștefan cel Mare”). Analitic, această paralelă, deschide mai multe posibilități interpretative a rolului dinamic al mamei (femeilor) comparativ cu al tatălui (bărbaților) în cultura română sau de cum ne-am dorit să fie aceste roluri, nemulțumiți de cum erau în realitate. Arta nu numai că compensează/corectează „absențe” ci și proiectează, influențează abordarea acestor roluri în viitor.
23. Etnologul Brăiloiu considera ritualul mioritic a fi influențat de credința revenirii mortului ca strigoi dacă nu-și găsește liniștea printr-o înmormântare creștinească. Ritualul înmormântării în forma nunții este regăsit însă la majoritatea culturilor transhumantei din Europa de sud-est.
24. Poate spune, o interpretare din secolul XIX, ceva despre psihologia poporului român sau despre noi cei în mileniul III? Interpretarea baladei prin grila resemnării și a fatalismului, a acceptării soartei „ce ți-e scris în frunte ți-e pus” – a fost o născocire a romantismului românesc târziu din secolul XIX și întreținut de o instrumentalizare uneori ideologică. Mesajul conținut de interpretarea „resemnării” a fost supralicitat și, ajungându-se la o saturație, determină actual un refuz al identificării cu el. Un alt mit, cuprins în zicala „fie pâinea cât de rea tot mai bună e-n țara ta”, nu mai are nici un efect în mileniul trei când milioane de români își părăsesc țara în căutarea „unei” pâini.
25. Ce ar fi devenit balada „Miorița” dacă nu ar fi scris Lucian Blaga despre „spațiul mioritic”? Fiecare generație are dreptul la propriile-i interpretări, înțelegeri și chiar mituri – ceea nu poate fi decât un câștig pentru cultură. Nu putem considera însă un mit cultural ca fiind un „adevăr” despre caracterul unui popor. O poezie, o baladă, un mit devenit legendă sau un basm nu „spun” ceva anume, în sensul unor fapte de știință, ci cel mult ceva despre nivelul versificației, a afinităților poetico-estetice și a preocupărilor metaforice ale unei culturi sau despre evoluția unor emoții colective. Nu putem integra sau folosi această baladă ca „prototip” pentru un profil psihologic caracteristic poporului român din toate timpurile sau ca un adevăr pausal despre

români. Dar putem identifica unele „marcări/semne” ale resemnării în trecut și să gândim ceva despre cei ce au nevoie de astfel de decodări a mesajelor „ascunse” în „profunzimile de nepătruns” ale unor creații transformate astfel în mituri. Poate avea un mesaj cultural un „scop ascuns” și influența „subliminal”, chiar să „ne inducă în eroare?” Sau ar trebui acesta să fie „descoperit, reeducat, împodobit, șlefuit, folosit și adaptat nevoilor justificative?” Nu amintesc astfel de rețete de metodele de curățire și parfumare a culturii impusă de dictaturile secolului XX? Dar, însăși dictatura nu este ceva în afara omului și ideilor lui, ci un produs al modului său de gândire ce-și poate „născoci” autojustificativ „propriile adevăruri” pe care apoi le poate absolutiza și impune, uneori cu forța, ca norme generale.

26. Ce este totuși adevărul? Noțiunea este legată numai de aprecierea faptelor umane, în științele naturii se folosesc de regulă termenii de exact, inexact, precis, imprecis, probabil etc. Efectele psihologice ale exacerării exactității sunt nevrotice (comportamentul unui om de știință este cvasi identic cu cel al unei personalități obsesiv-compulsive) și de aceea imprecizia, mult mai relaxantă, este preferabilă în viața de toate zilele. Noțiunea de adevăr are, pe lângă problema acceptării lui (la nivel individual un adevăr neacceptat care nu te pedepsește imediat nu constrânge la rectificare) prin depășirea fricii de ceea ce conține, și pe cea legată de cauzalitatea naturală a fenomenelor însă, în psihologia omului (care influențează cultura propriei istorii prin ceea ce afirmă despre sine - proces autoreversibil ce ar trebui conștientizat permanent) adevărul are un caracter special: cauza nu este anterioară acțiunii ci declanșată de reprezentarea finalității acelei acțiuni („causa finalis” la Aristotel). Adevărul omului stă în contradicție cu absolutul vizat de știință, are un caracter istoric și este un substantiv neutru ce devine un adjectiv adverbial cu valoare apreciativă (fără a fi un pleonasm) în formularea: „adevărul adevărat.” Adevărul despre noi devine mai adevărat (proces autodinamic introspectiv) prin conștientizarea efectelor de lungă durată (a unor anticipări ipotetice) ce poate modifica a posteriori chiar adevărul inițial. În caz că lucrurile ies bine (binele este aprecierea subiectivă din perspectiva succesului sau a celui avantajat) explicațiile pot suferi o dezvoltare maniacală („după război mulți viteji se arată”) dar și o inflație a interpretărilor/relatărilor ce pot avea, recursiv, un efect de intoxicare a percepției. Ceea ce credem inițial a fi adevărat (indiferent de aderența la realitate) are un caracter autosugestiv puternic și poate ajunge să se adevărească în consecințe, „căpătând” astfel valoare de adevăr. Dacă lucrurile ies prost atunci interpretările merg pe oferta explicativă a ideii de predestinare (sunt „alții” de vină), în fond o simplificare generalizatoare: „așa

ne-a fost scris sau dat să fie, se făcu să fie, se întâmplă să fie, n-a fost să fie etc.” „Adevărul” miturilor este legat esențial de „magia” cuvintelor inventate de mintea umană care, fascinată de ușurința cu care prelucrează astfel realitatea, uită că ele sunt simboluri sau principii explicative și nu realități obiectuale. Așadar, ar trebui să ne reamintim și, să ne spunem (conștientizând) de fiecare dată că, un cuvânt, de pildă SCAUN, este o abstracție ce nu poate ține niciodată loc de scaun, în nici un caz nu ne putem așeza pe el și, culmea, să ne mai și țină!

27. O consecință a importanței „resemnării mioritice” pentru psihologia poporului român este aceea că, această interpretare face un fel de presiune sugestivă, nu numai asupra celor ce se identifică cu ea ci, și asupra mitului însuși, încărcându-l cu semnificații multiple asociate ad-hoc, ceea ce face ca noi să-l vedem de fiecare dată un pic „altfel” decât a fost inițial. Putem vorbi de „deformări” sau „interpretări subiective” însă, reconstruirea sau înțelegerea unui mesaj cultural din alte epoci, se lovește și de dificultatea acoperirii cognitive exacte a sensului dat unor cuvinte/expresii de o lume dispărută și imposibil de simulat retroactiv.
28. Mesajele baladei sunt multiple dar aș mai sublinia și efectul sugestiv prelungit al unei victimizări indirecte (cauzată explicativ) asupra psihologiei colective, care este de natură prepsihotică: amenințarea alianțelor complotiste sau conjurațiilor externe, mentalitate prezentă și astăzi în justificarea insucceselor de tot felul, mascând-se propriile curențe de gândire sau simțire (uneori cu tentă rasistă). Seducția „basmului” conspirativ nu afectează o națiune mai mult decât pe alta, ea se pliază ușor pe comoditatea cognitivă de a-ți explica evenimente, determinate multifactorial sau puțin probabile, prin ideea existenței unui plan/proiect sau a unei intenționalități „sus-puse”! Cum apariția vieții pe pământ este un astfel de eveniment, ea nu putea fi, pentru ființele labile sau mai puțin introspective, decât proiectul unui „Intelligent Designer” și nu plăsmuită „ca de la sine și din întâmplare” pe căile evoluției naturale demonstrate științific.
29. În fine, supralicitarea importanței unui eveniment/moment din evoluția unui popor are un „efect recurent asupra evenimentului însuși” (Neagu Djuvara), îl poate chiar deturna de la sensul inițial și face să nu mai fie ce a fost. Paradoxal, el va „exista” nu cum a fost ci, mai ales, cum a devenit prin efectele modului de prelucrare și evaluare ale psihologiei observatorilor și nu prin cele avute „atunci” nemijlocit de psihologia participanților. Balada nu ne învață „ceva” ci, o folosim ca și cum ne-ar putea învăța ceva. Tot ceea ce am scris nu se „găsește” în „Miorița”, ci în felul meu de a asocia

introspectiv încercând să (mă) clarific, folosind asociații și asumându-mi răspunderea „inventării” unora.

30. Așadar, dacă dorim să receptăm profund balada Miorița atunci ar trebui să începem prin a reflecta și înțelege (introspectiv înțelegerea este una emoțională) dorința unei comunități de emigranți români, de a se întâlni - pe 22 ianuarie 2011 (la invitația doctorului Ion Marcea), în orașul Zülpich (Germania), „pe la apus de soare”, în atmosfera magică a unei biserici din sec. XIV - cu o stare a spiritualității de origine și de a participa creativ retrăind apropierea de natura unui suflet colectiv, închizând astfel cercul unor căutări de sine și al pelerinajului/trecerii prin lume, prelucrând drama propriei pribegii (transhumanțe altfel) și plecând, la finele unei seri prelungite lin, mai împăcați cu sine și cu gândul de a lăsa lucrurile așa cum sunt. În acest sens balada Miorița nu trebuie să ne spună „ceva” sau „mai mult” ci, să ne ajute la transpunerea în starea emoțională originală (care a făcut-o să fie ce este) recitând-o, cântând-o, retrăind-o, simțind-o și mai puțin interpretând-o!

(Rânduri dedicate familiei Marcea care serbează de 18 ani în ianuarie ziua celor de simțire și în-cântare română)

Dan Goglează, 22 ianuarie 2011, Zülpich.